

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1238

Kur'an'da Aidiyet Olgusu

Dr. Abdussamet ŞEN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Tashih

Ayşe Adan KURT

Kapak Tasarım

Emin BEBEK

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-422-9

1. Baskı, Aralık 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 22.06.2023
tarih ve 179 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

KUR'AN'DA AİDİYET OLGUSU

Dr. Abdussamet ŞEN

ÖZ GEÇMİŞ

Abdussamet Şen 1984 yılında Erzurum'un Oltu ilçesinde doğdu. Liseden önce hafızlık eğitimini başarıyla tamamladı. İmam hatip lisesinden mezun olup eğitimine Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde devam etti. Tefsir Ana Bilim Dalı'nda "Hz. Peygamber'in Kur'an Öğretme Metodu" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli görevlerde bulundu. Tefsir alanında başlamış olduğu doktora çalışmasını "Kur'an'da Aidiyet Olgusu" adlı teziyle tamamladı. Hâlen Ordu/Gürgentepe ilçesinde müftü olarak vazifesine devam eden Dr. Abdussamet Şen evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

■

Ön Söz	IX
Kısaltmalar	XI
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK AİDİYET VE KUR'AN'DA AİDİYET İLE İLİŞKİLİ KELİMELER

A. SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK AİDİYET	9
1. Aidiyetin Kavramsal Alanı	11
2. Bireyin Aidiyet İhtiyacı	11
3. Sosyolojik Bir İhtiyaç Olarak Aidiyet	11
4. Psikolojik Bir İhtiyaç Olarak Aidiyet	12
5. Sosyolojik Olarak Aidiyet Kategorileri	14
a) Grup Aidiyeti	14
b) Toplumsal Aidiyet ve Tezahürleri	15
B. KURAN'DA AİDİYET İLE İLİŞKİLİ KELİMELER	20
1. Dinî Topluluklarda Aidiyeti İçeren Kelimeler	21
a) Millet	21
b) Ümmet	25
2. Tabii Topluluklarda Aidiyeti İçeren Kelimeler	31
a) Şa'b	31
b) Kabile	33
c) Aşiret	37
d) Fasile	39
e) Kavm	40

f) Ehl	44
g) Nefer.....	47
h) Raht.....	48
3. Sosyal Kategorilerde Aidiyeti İçeren Kelimeler.....	50
a) Fırka	50
b) Sülle.....	52
c) Fie	53
d) Hizb	55
e) Şia	56
f) Zümre	59
g) Usbe.....	60
4. Aidiyet Kavramı ile Zıt Anımlı Kelimeler	62
a) İhtilâf.....	62
b) Tefrika.....	66
c) Niza'.....	68
d) Şikâk.....	70
e) Cedel	72
Değerlendirme.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA-ÂHİRET OLGUSUNUN AİDİYET DUYGUSU GELİŞİMİNDEKİ FONKSİYONU

A. DÜNYA VE ÂHİRET KAVRAMLARININ ANALİZİ.....	81
1. Dünya.....	81
2. Âhîret	83
B. AİDİYET EKSENİNDE KUR'AN'DA DÜNYA VE ÂHİRET	84
1. Nüzûl Ortamı Öncesi Arap Toplumunda Dünya ve Âhîret Anlayışı....	84
2. Kur'an'da Dünya Hayatı	95
a) Oyun ve Eğlence Olması Bakımından Dünya Hayatı	104
b) Aldatıcı Bir Meta Olması Bakımından Dünya Hayatı.....	108
c) Boş Yere Yaratılmaması Bakımından Dünya Hayatı	112
3. Kur'an'da Âhîret Hayatı.....	116
a) Var Olması/İspatı Bakımından Âhîret Hayatı.....	121
b) Fonksiyonelliği Bakımından Âhîret Hayatı	127
c) Kalıcı ve Hayırlı Olması Bakımından Âhîret Hayatı	136
4. Dünya-Âhîret Aidiyetinin Hayattaki Yansımaları	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**İSLÂMÎ AİDİYETİN
TEMEL PARAMETRELERİ VE
OLUMLU FONKSİYONLARI**

A. FERDİN İSLÂMÎ AİDİYET TEMELLERİ	147
1. İslâmi Aidiyetin Geliştirilmesi ve Onun Devamını Sağlayıcı Referanslar	147
a) İslâm Dininin Kaynağı Olan Kur'an	147
b) İslâm Aidiyetinin Geliştirilmesi Açısından Sünnet	170
c) Sosyal Toplum Aidiyeti Açısından Ümmet.....	179
2. Kur'an'da İslâmî Aidiyetin İnşasını Sağlayan Etkenler.....	183
a) Tevhid Algısı	184
b) Peygamber Algısı.....	189
c) Ahlak Algısı.....	198
B. İSLÂMÎ AİDİYETİ ENGELLEYEN ETKENLER.....	211
1. Fırkacılık.....	211
2. Cehalet	217
3. Irkçılık.....	219
C. İSLÂMÎ AİDİYET OLGUSUNUN OLUMLU FONKSİYONLARI	225
1. Sosyal Aidiyetin Bir Prototipi Olarak Aile.....	225
2. İslâmî Aidiyetin Bir Gereği Olarak Birlikte Yaşama ve Hoşgörü.....	229
a) Affedici Olması.....	231
b) Alçakgönüllü Olması	232
c) Nazik ve Kibar Olması.....	232
d) Kolaylaştırıcı Olması.....	233
e) Merhametli Olması	233
3. İslâmî Bir Değer Olması Açısından Teârûf (Tanışma)	234
4. İslâmî Değer Olarak Kardeşlik Aidiyeti	236
5. İslâmî Değerlerin Devamı Noktasında İstişare	240
SONUÇ.....	245
KAYNAKÇA	249

ÖN SÖZ

■

Yaratılmışlar içerisinde en değerli kabul edilen insan sosyal yönü olan bir varlıktır. Kur'an, insanın varlık âlemindeki bu yönüne dikkat çekmiş, birey ve toplumun huzurunu temin etme amacıyla birtakım kurallar koymuştur. Bununla birlikte bu kuralların birey tarafından öğrenilip içselleştirilmesi yine toplumsal hayatın içerisinde gerçekleşmektedir. Bu noktada bir ihtiyaç olarak değerlendirilen aidiyet olgusunu analiz etmek, meselenin psikososyal yansımalarını da tespit etmeyi gerekli kılmaktadır.

Aidiyet olgusunu Kur'an-ı Kerim merkezli ele alacağımızdan Kur'an'ın insan için sunmuş olduğu hayat tasavvurunu ortaya koymak gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda Kur'an'ın insan hayatını dünya ve âhiret olmak üzere iki kategoride değerlendirdiği görülür. Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu dünya tasavvuru tek boyutlu değildir. Kur'an, âhiret için dünyadan soyutlanmayı istemediği gibi, dünya için âhiretin unutulmasını da istememektedir. Dolayısıyla her konuda ifrat ve tefriti hayatın dışına itmiş; madde ile mana, beden ile ruh, dünya ile âhiret arasında sarsılmayan bir ilişki kurmuştur.

Kur'an perspektifinden hareket edilerek dünya; âhiret denkleminde ele alındığında amaçlılık kurulacağından, kişinin aidiyetleri gündelik basit, pragmatik hesapların ötesinde daha aşkın/müteâl ve evrensel değerler çerçevesinde doğru bir zemine oturacaktır. Bu değerler, kişinin yanlış paradigmalara hareket edip kurduğu aidiyetlerini, kendisi için daha faydalı olanlarla değiştirmesinin önünü açacaktır. Nitekim aidiyet duygusunun niteliği bireylerin kimlik ve kişiliğini belirlemekle birlikte çevresi ile olan ilişkilerini de belirler. Her ne kadar aidiyet olgusu soyut bir kavram olarak nitelendirilse de tezahürleri somut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya-âhiret denkleminde insan davranışları ele alınıp mesele objektif bir zeminde analiz edildiğinde, kişide var olan dünya-âhiret algısının, aidiyetlerine ciddi ölçüde bir "referans olma" özelliği taşıdığı görülür. Nitekim

din, tarihsel süreç içerisinde hem toplumsal hem de bireysel anlamda aidiyetlerin şekillenmesinde temel unsur konumundadır. Bu durum aynı zamanda aidiyet olgusunun ahlaki bir düzlemde değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Bununla birlikte din gerek toplumun gerekse toplumdaki bireylerin karmaşık yapılarından ortaya çıkabilecek gerilimlere, tüm insanlar için ortak düsturlar içeren çözümler getirmektedir. İslâm dini özelinde meseleyi ele alacak olursak Kur’ân-ı Kerîm, bireyi ve bireyin içerisinde yaşadığı sosyal yapıyı ayakta tutacak “iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak” gibi üst bir değeri insanlara öğütlemetedir. Dolayısıyla bu değerlerle kurulacak bağ, aidiyet duygusunun olumlu yönde gelişip ideal formuna ulaşmasına da zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte din, tarihsel süreç içerisinde teolojik boyutu yanında diğer yönleriyle de toplumsal yapının bütün alanlarına derinden etki etmiştir. Toplumların mimari yapılarından edebiyatına kadar geniş bir yelpazede kendisini hissettirmiştir. Dolayısıyla kişinin bu anlamda oluşacak aidiyetlerinin arka planında farkına varılsın ya da varılmasın dinin derin izleri görülmektedir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmamızın metodolojik sınırları hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümünde sosyolojik olarak aidiyet kavramı üzerinde durulduktan sonra, Kur’anda aidiyet olgusunu içeren kavramlar tespit edilmiştir. Kavramların daha iyi anlaşılması için gerekli muhteva analizleri yapılırken semantik tahlillere de başvurulmuştur. İkinci bölümde, dünya-âhiret olgusunun aidiyet duygusu gelişimindeki fonksiyonu ele alınmıştır. Yine bu bölümde aidiyet ekseninde dünya ve âhiret kavramları tahlil edilmiştir. Üçüncü bölümde ise İslâmi aidiyetin temel parametreleri ve olumlu fonksiyonları değerlendirilmiştir. İslâmi aidiyetin inşasını sağlayan faktörlere değinildiği gibi, İslâmi aidiyetin oluşmasını engelleyen unsurlara da değinilmiştir. Son olarak İslâmi aidiyet olgusunun olumlu fonksiyonları ele alınmış ve çalışma neticelendirilmiştir.

Bu çalışmamda bana değerli vakitlerini ayırarak büyük katkı sağlayan başta danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Dağ olmak üzere, önerilerinden ve yapıcı eleştirilerinden faydalandığım Prof. Dr. Hasan Yılmaz, Prof. Dr. Eyüp Bekiryazıcı, Prof. Dr. Abdulmecit Okcu ve Doç. Dr. Osman Bayraktutan hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu çalışmamda bana destek olan arkadaşım Arş. Gör. Kerim Yılmaz’a, aynı zamanda şiir çevirilerinde desteğini esirgemeyen Murat Eren’e teşekkürü borç bilirim.

Dr. Abdussamet Şen

Erzurum, 2022